

LOUIS TOUSCHER

– en omstridt pioner

Af Morten Thing

Arbejderbevægelsens forhistorie fra 1840-1870 indskrænker sig ofte til folk som Frederik Dreier, C.V. Rimestad og P.F. Lunde, men der var mange andre. En af dem var xylograf, maler og forfatter Louis Touscher (1821-1896), der var en af den tidlige arbejderbevægelses absolutte pionerer. Dette essay vil kaste lys over Louis Touschers historie fra 1840'erne og frem til 1870'erne, hvor en konflikt med Louis Pio gjorde, at han forlod Danmark. Han var en del af arbejderbevægelsens forhistorie og dens tidligste historie.

Når det ofte er svært at skrive om pionerernes historie, skyldes det som regel manglen på kilder. I denne artikel har jeg benyttet mig af *Mediastream* på Statsbiblioteket i Aarhus (nu Kgl. Bibliotek). Det er et projekt, som satser på at scanne alle danske aviser ud fra mikrofilm. Det omfatter nu 35 mio. avissider.¹ Det er en stor hjælp, da avissøgning ellers er et meget tidrøvende arbejde. Men af de 35 mio. er der begrænset adgang til de 29 mio. sider pga. copyright. Man kan få adgang til meget på Det Kgl. Bibliotek eller andre biblioteker, hvortil man har et login. *Politiken* er ikke med i *Mediastream*, men hvis man holder avisen, kan man med sit abonnementsnummer få adgang til en e-udgave af hele avisen.

Et andet problem ligger i, at de mange mikrofilm er scannet med et OCR-program, altså et program som kan genkende det enkelte bogstav, så hvert enkelt tegn bliver søgbart. Der er selvfølgelig problemer med beskadigede bogstaver på mikrofilmen, ligesom mikrofilmen er i sort/hvid og altså ikke registrerer farve. Men det ser også ud som om, det har været svært at scanne

tekst i fraktur, det skriftsnit ('krøllede bogstaver') som dominerede danske aviser frem til slutningen af 1800-tallet. Når man ser søgningens resultat, er der mange ord, som er stavet forkert, og man tænker: Jeg har kun fået de resultater, hvor OCR-programmet har genkendt søgeordet perfekt. Alle de søgninger, hvor ordgenkendelsen er beskadiget, får man ikke. Dét er et problem. Især når man sammenligner med de meget skarperne billeder i *Politikens* egen base.

Jeg har især søgt på navnet 'Touscher'/'Toucher'. Men havde jeg nu skullet skrive om nogen, som hed 'Peter Hansen' eller 'Sofie Jensen', havde jeg fået meget støj i søgningen, dvs. en masse resultater, som handlede om en Peter Hansen, men ikke den, jeg skulle bruge. Ikke mindst fra dødsannoncer.

Disse indskrænkninger til trods er *Mediestream* et stærkt redskab til at finde kilder i aviserne, især i de ældre. Det kan varmt anbefales.

Louis Touscher

Touschers forældre var skibskaptajn Johan Daniel Toucher og Augusta Johanne Cathrine Naumann. Han blev født 11. juli 1821 i København og døbt Richard Ludvig Emil. Han opgav altid sit fornavn som Louis og sit efternavn til Touscher. Fornavnet Louis kan have været hans kaldenavn i hjemmet. Hans fars familie var fransk og var flygtet fra Frankrig under revolutionen i 1893.² Familien stavede efternavnet: Toucher, det fremgår af mange annoncer, som hans mor indrykkede i aviserne i 1840'erne, annoncer, hvor hun bad om støtte til sit fattige liv. Der har sikkert været problemer med, hvordan Toucher/Touscher blev udtalt, men formentlig blev det udtalt: [tu'sje]. Louis Touschers søn August stavede altid sit navn: Toucher.³

Corsaren 1843-44

Louis Touscher dukkede op i offentligheden som ansvarshavende redaktør for Meir Aron Goldschmidts blad *Corsaren* med nr. 161, den 13. oktober 1843: "Louis Touscher, Portraitmaler". Han er da 22 år gammel. Goldschmidt kunne ikke selv være redaktør pga. en pressedom, som satte ham under livsvarig censur. En række mænd blev derfor ansat som stråmænd for at tage eventuelle domme. Touscher var stråmand for nr. 161-214. I Goldschmidts tid blev *Corsaren* beslaglagt 43 gange og måtte gennem 29 retssager, af dem var Touscher involveret i sager vedrørende fem numre.⁴ Touscher holdt op som stråmand, da han i 1844 to gange blev idømt et års censur. Jacob Davidsen, som selv bidrog til *Corsaren*, skrev om Touscher:

Den virkelig, navnlig i sine Sammenligninger morsomme, men ogsaa æt-
sende spydige "Fædrelandshistorie", som "Corsaren" bragte igjennem et
stort Antal Numre, skyldtes Louis Touscher, der ogsaa var en af Bladets
Straamænd. Som bekjendt, gjorde samme Touscher sig senere bemærket
som ivrig Socialist og tilsvarende Forfatter.⁵

I *Corsaren* 181, 1. marts 1844 kunne man læse:

– Hr. Blok Tøxen brouter jevnlig i Adresseavisen med, at han ikke er "straf-
fet med *vanærende* Vand og Brød". Vi skulle ikke nægte Hr. Tøxen denne
uskyldige Fornøielse; men vi skulle dog tillade os at gjøre ham opmærksom
paa, at der gives ingen vanærende Straf. Det er jo Handlingen som vanærer.
Ikke Straffen, hvilket vi bedst kunne see ved at stille to Personligheder sam-
men: Den Ene, et ungt Menneske, har været dømt i Vand og Brød for nogle
Journalartiklers Skyld; den Anden, en gammel Mand, har deeltaget i en Op-
rørsplan men forraadt sine Medskyldige og derfor faaet en aarlig Pension.
Hvo er nu meest vanæret, Hr. Tøxen, den Første ved sit Vand og Brød, eller
den Sidste ved sin Pension?

Den unge mand, som straffes for nogle artikler, er Goldschmidt, og den gamle
mand er litteraten Jørgen Karstens Blok Tøxen (1776-1848). Blok Tøxen
havde været en del af 'Jernringskomplotet', et hemmeligt selskab, som ville
vælte enevælden og indføre en grundlov. Blok Tøxen og Jacob Jacobsen
Dampe (1790-1867) var dengang de centrale personer. Tøxen valgte imid-
lertid at udlevere Dampe og de andre mod selv at gå fri og få en kongelig
pension.⁶

I marts 1844 udsendte Blok Tøxen et svar på *Corsarens* angreb: *Blok Tøxens
Erklæring imod "Corsaren" eller, paa Dansk: Søroveren med Tugt at mælde!*, et
ordrigt angreb på *Corsaren* og på Louis Touscher som ansvarshavende. Han
fremhævede, at når han nu har tjent sit fædreland, kan han da ikke have fo-
retaget sig noget vanærende. Om Touscher skriver Tøxen:

Den *saakaldte* ansvarlige Redacteur af Bladet "**Corsaren**": Maler *Louis Tou-
cher*, bør naturligviis ei forvexles med den græske Maler, som malede en
Høne saa slet, at man ei kunde see, hvad det skulde være, uden hans ved-
føjede Underskrift: "**Det skal være en Høne!**" Denne Maler skal ogsaa
have tilbudet veltrufne, *fine* og *priisbillige* Personbilleder, og, naar Nogen
havde mældt sig, skal han vel ogsaa have malet Denne saa fiint, at Ingen
kunde kjende Personen af dens Billede, men tillige have krævet en lang
høiere Betaling derfor, end hans Tilbud havde fastsat.

Hiint Menneske: *Louis Toucher*, har imidlertid tilladt sig, eller **en Anden**, at skrive følgende **Corsarartikel** i nysnævnte Tidsblads Nr. 181.

Den 10. april 1844 skrev Blok Tøxen et nyt skrift imod *Corsaren* pga. de vitigheder, redaktionen havde bragt i de følgende numre: *Blok Tøxens indledede og anmeldte Tillægsklager til Kjøbenhavns Forligelsescommission, over trykte Fornærmelser af Tidsbladet "Corsarens" saakaldte ansvarlige Redacteur: Louis Toucher*. Det viste, at Tøxen var meget ophidset, men også at han var antisemit. Anklagen retter sig især mod "Mosaiten Goldschmidt". I juli 1844 udsendte Blok Tøxen flyvebladet: *Blok Tøxens nyeste Svar til Corsaren, hvis Indskrænket-hed og Sprog-Uvidenhed ere ligesaa store, som hans Taushed er forbausende, ved den offentlige Beskyldning for en "nederdrægtig og onskabsfuld Løgn", samt for "grov Usandhed" imod Blok Tøxens Disticha, hvilke blot Vankundighed kalder: "Jamber."* Det nye skrift er rettet udelukkende mod "Mosaiten Goldschmidt".

Den første sag mod *Corsaren* med Toucher som ansvarshavende blev indledt af Danske Cancelli den 29. januar 1844. Den endte den 27. juli 1844 med frifindelse. Herefter gik det over stok og sten med retssager året ud. Toucher blev frifundet i de første, men den 22.10.1844 idømte Den Kgl. Lands-Over- samt Hof- og Stadsret en dom på 100 Rbd. sølv og et års censur. Samme ret idømte ham den 28. december 1844 en dom på 200 Rbd. sølv. Følgende numre blev beslaglagt i Touchers tid: 176, 180 ekstranr., 192, 194, 199, 208. Toucher måtte afsone syv måneder for sin tid som ansvarshavende. Da han næsten havde afsonet sin straf, skrev han til Goldschmidt om sin situation:

Min Kjære Hr. Goldschmidt

Nødvendigheden tvinger mig til endnu en Gang at besvære Dem med et Brev fra mit Fængsel; men da det sandsynligvis vil blive det sidste, haaber jeg De med Godhed og Taalmod vil gennemlæse det.

Om faa Dage er min Arresttid udløbet; men jeg mangler Alt for at kunde forlade det, jeg har ikke et eneste Klædningsstykke, der ser saaledes ud, at jeg kan betræde Gaden med dette, og paa Fødderne har jeg kun et [ulæs.] Tøfler. Saa vidt er jeg kommet efter syv Maaneders Fængsel.

[...] Alt hvad der behøves her for at redde mig ud af denne Elendighed er 7 Rbd, og om disse er det jeg maa bønfalde Dem. Jeg tør ikke bede om dem som et Laan, for selvom jeg skulde være saa heldig, naar jeg har forladt mit Fængsel, atter at kunne skrive for "Corsaren", da er jeg saa tilbagesat, at jeg for det Første beder om denne Hjælp som en Gave, kan jeg senere tilbagebetale den, den almægtige Gud være mit Vidne om et redeligt Sindelag dertil.

[...] Tillod De mig at erholde et par Sko fra Deres Skomager, da kan jeg naturligvis hjælpe mig med 4 Rbd, da vil De i saa Henseende da nok være saa god at skrive en lille Seddel til ham, saa jeg kan faa bragt det Fornødne ind til mig. At jeg beder Dem om at paa denne Bøn [?], men undskylder ei alene derfor, at jeg kun har faa Dage til, at jeg skal bruge Klæderne, men ogsaa den ængstelige Stemning, som er saa naturlig for den, som imødeser Afgjørelsen af sit sidste Haab. Skulde jeg end aldrig kunde erstatte Dem, hvad De har offret for mig, saa er der Een over os begge, som ikke vil undlade at gjengjælde, hvad de har gjort for den ulykkelige, venneløse

Louis Touscher.⁸

Sandsynligvis skrev Touscher fortsat til *Corsaren*. Den 21. oktober 1845 skrev censor, Chr. Reiersen, til Touschers efterfølger som stråmand, A. Hoffmann-Lind:

At det kongelige danske Cancelli har beordret Dem tiltalt for at have overtraadt den ved Placat af 25d Febr. 1837 kundgjorte allerhøjeste Resolution af 4d Octbr. 1799 § 3 ved det i det beslaglagte No 265 af Bladet "Corsaren" for Fredagen d. 17d dennes, Spalte 1-5, indførte Actionsindlæg i den mod Dem, med Hensyn til Indholdet af en i "Corsaren" No 261 indrykket Artikel, med Overskrift: "Kortfattet Fædrelandshistorie XV. Valdemar den Første", af Cancelliet under 20d f. M. beordrede Action, samt at den saaledes anlagte Sag er foranstaltet inddraget under nysnævnte Action, – meddeles Dem herved til Efterretning.

København d. 21d Octbr. 1845

C. Reiersen

Til Redakteuren af Bladet "Corsaren" Hr. Informator A. Hoffmann-Lind.⁹

Fædrelandshistorien var netop Touschers serie.

Den 20. januar 1846 blev Touscher gift med skolebestyrer Johanne Henriette Steinert, født ca. 1809 i Norge. Med hende fik han bl.a. sønnen August Toucher (1846-1874), som blev xylograf som faren og aktiv i arbejderbevægelsen som han. Ægteskabet blev opløst 1850.

I 1846 blev Touscher også redaktionssekretær på bladet *Kjøbenhavns Charivari*. Med nr. 25/22. november 1846 var Touscher både redaktør og udgiver indtil 3.1. 1847. Touscher holdt liv i bladet lidt mere end en måned, så måtte *Kjøbenhavns Charivari* give op.

Kjøbenhavns Mysterier

Blok Tøxens anklager mod Touscher og Goldschmidt ser ikke ud til at have ført til nogen dom eller noget forlig. Måske fordi Tøxen selv i sine tre udladninger var stærkt injurierende overfor Goldschmidt. Touscher tog sin egen hævn over Tøxen. Tøxen ønskede ikke, at det skulle blive offentlig viden, at han havde forrådt sine venner i 'Jernringskomplottet'. Touscher skrev 1847-48 en roman, hvori komplotet indgår, og hvor Tøxen kaldes "Literatus Blok".

Som sagt, skrev Touscher i *Corsaren* rubrikken 'Fædrelandshistorier'; og han syntes åbenbart, at det var spændende at skrive. For i 1847 begyndte han at skrive og udgive romanen *Kjøbenhavns Mysterier* i seks bind.¹⁰ Titlen var inspireret af den franske forfatter Eugène Sues *Paris' Mysterier*, som havde løbet som føljeton i *Le Journal des débats* fra 19. juni 1842 til 15. oktober 1843. Kort tid efter løb den som føljeton på dansk i *Dagen*, fra den 11. juli 1842 til den 16. juni 1843, hvor den stoppede, fordi avisen gik ind. I 1843 udkom den som bog på dansk. Den danske oversættelse var den første ikke-franske udgave.¹¹

På grund af ligheden i titler nævnes Touschers bog oftest som en *tidlig kriminalroman*, uden nogen har gjort sig den anstrengelse af bladre i bogen. Den eneste, som omtaler indholdet, er Ole Stender-Petersen, som konkluderer, at "der er ikke tale om den store litteratur".¹²

Bogen blev udgivet "Paa Forfatterens Forlag" og udkom i 6 bøger 1847-48 på i alt 1.203 sider. For at spare på udgifterne var bogen i et lille format, bare 5x7,8 cm og sat med en lille skrift. I betragtning af, at Touscher aldrig havde skrevet skønlitteratur før og var en mand uden uddannelse, synes jeg, man må se det som lidt af en kraftpræstation, ikke mindst i betragtning af, at det var en handlingsmættet bog med et utal af tråde. Første hæfte af første bog udkom den 22. februar 1847, var på 32 sider og kostede 6 skilling.

Det har været en voldsom økonomisk anstrengelse for Touscher og hans familie at finansiere bogen. Touschers kone Johanne, indrykkede i januar 1847 denne annonce i *Kjøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoirs Efterretninger*:

Da Undertegnede agter atter at begynde den for et Par Aars Tid siden opgivne Skole for Smaabørn af begge Kjøen, saa beder jeg de ærede Forældre eller Værger, som ville betroe mig deres smaae Kjære til Underviisning, godhedsfuldt at anmelde samme hos mig i Løbet af denne Uge.¹³

I samme avis indrykkede Louis Touscher i februar denne annonce:

Da Forfatteren i dette Forsøg seer det sidste Middel til at redde sig og sin

Foto af Louis Touscher (ABA)

talrige Familie fra den meest truende Nød, saa haaber han, at Kjøbenhavns Indvaanere, der saa ofte have givet glimrende Beviser paa Goddædighed, heller ikke ville forsømme denne Leilighed til at redde en nedtrykt Familie ved et Offer af kun 6 sk. om Ugen [...]¹⁴

Det fremgår, at Touscher og familie var fattige, og allerede den 26. februar 1847 indrykkede han denne annonce også i samme avis:

Bøn

Da Forfatteren af "**Kjøbenhavns Mysterier**", Louis Touscher, trods sin meest anstrængende Flid, ikke har været istand til endnu at samle saamange Subskribenter, at han kan bestride Udgifterne ved det næste Hefte, saa vover han herved at bede sine ædeltænkende Medborgere om at hjælpe ham med et Laan af 5 Rbd. i een eller flere Dele, for derved at understøtte ham til at skaffe sig et Erhverv for sig og sin talrige Familie. De, som saaledes ville bidrage til at fri en dannet Familie fra Undergang, vilde behage at henvende sig til Hr. Boghandler Bakke, Møntergaden 141, eller til den Bedende selv, paa Christianshavn, store Kongensgade 92, 2den Sal over Gaarden.

Louis Touscher.

Det lykkedes for Touscher at få bogen ud med de fire første bind i 1847 og de to sidste i 1848. I undertitlen hed den "Original Novelle", som vidnede om, at genrebetegnelserne 'roman' og 'novelle' endnu ikke lå fast, for *Kjøbenhavns Mysterier* er så oplagt en roman. Den har den lighed med Sues bog, at den tager udgangspunkt i de fattiges verden. Hos Sue er det "Forbryderknejpen", hos Touscher er det "Knaldhytten", som ligger på Christianshavn. Den gennemgående figur er hos Sue er Rodolphe, som er arving til storhertugdømmet Geroldstein. Rodolphe forklæder sig og optræder i mange sammenhænge. Hos Touscher er det også en person med flere identiteter: som "Capitainen", som Poul Duland eller som den rige von Colard. Men hvor Rodolphe repræsenterer godheden, repræsenterer "Capitainen" selve *det Onde*.

Poul Duland er født i fængsel, hvor hans mor uretfærdigt opholdt sig. Han blev taget fra moren og voksede op uden hende. Han føler sig så uretfærdigt behandlet af samfundet, at han laver en grandios plan for et hævn tog mod det. Han vil, gennem det at styre menneskers liv, gøre dem ulykkelige, hele hans glæde består i ondskab.

Bogen er i en række sekvenser en tilsvarende række billeder af Københavns historie. Det starter med det engelske bombardement af København i 1801, og siden er det det engelske tyveri af den danske flåde i 1807, og så er det "Jernringskonspirationen" mod enevælden med doktor Dampe i hovedrollen.

Ikke mindst den sidste historie spiller en væsentlig rolle. Dampe hedder bare "Doctoren", og Poul Duland er med i konspirationen. I Touschers perspektiv er denne historie en *strategisk* diskussion. Er det, som Doctorens konspiration mener, opgaven at starte et oprør (en 'Tumult' i bogens sprog) for at vælte enevælden, eller bør man i stedet, som forfatteren mener, satse på, at demokratiske tanker vinder i flertal i befolkningen? Endelig er der en detaljeret beskrivelse af oprøret i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset i 1817. Flere af de kendte indsatte optræder således i historien.¹⁵ Bogen blander sig altså i 1840'ernes politiske diskussioner på den yderste venstrefløj.

En anden central problemstilling udspringer fra en lille familie, som bor i Knaldhytten i et lille uselt værelse. Her bor væveren Carl sammen med sin kone Marie med deres nyfødte barn. Hun kommer fra et velhavende hjem, men har valgt Carl, selvom det betød fattigdom. Hendes far har forstødt hende, og de lever af, hvad Carl kan tjene. "Capitainen" hører i værtshuset om det nyfødte barn og beslutter med det samme, at han selv skal være barnets fosterfader, og gennem det vil han gøre barnet til et ondt menneske. Barnet er en dreng, som hedder Victor, altså sejrherren!

Det ville være næsten umuligt at gengive de utroligt mange detaljer i bogen. Men vi har fået et vink gennem navnet Victor: Hele den omstændelige konstruktion handler om, at Poul Dulands ondskab lider nederlag til godheden, bl.a. symboliseret ved Victor. Det ærlige arbejde, den rene kærlighed og det uspolerede barn er forskellige veje til godheden. Opgøret med Tumultteorien er Touschers demokratiske strategi og opfattelsen af, at vejen til et retfærdigt samfund bygger på godhed.

Selvom bogen har haft status som et eksempel på dårlig smag og trivialliteratur, er der altså snarere tale om et aktuelt indlæg i 1840ernes politiske diskussion. I den henseende ligner den ikke Sues romantiske fortællinger eller i dansk sammenhæng Carit Etlars. Bogen indeholder en masse centrale beskrivelser af fattiges liv i København og mange ret morsomme beskrivelser. Dens svagheit er de ret sødledne beskrivelser af godheden og kærligheden. I en litteraturhistorisk sammenhæng peger den fremad mod realismen, som man også ser de i dele af H.C. Andersens forfatterskab.

Kjøbenhavns Mysterier fik et længere liv. Fra den 30. juni til 18. august 1852 løb den som føljeton i *Almuevennen*. Det eneste, som var ændret var, at "Original Novelle" var blevet til "Fortælling". Den blev genudsendt af Jordans Forlag i 1852 i seks bind.

Titlen på bogen må have virket dragende, for allerede i 1853 udkom *Bidrag til Københavns Mysterier eller en ung Students natlige Eventyr. Skrevet til Advarsel for alle Østergades Junkere* af Learent. I 1863 udkom W.J. Karup: *Hovedstadens Mysterier og Aabenbareelser. En original Roman i tolv Dele*. I 1870 kom

Kjøbenhavns Mysterier eller den ombyttede Prinds. En Fortælling af V.R. I 1913 kom *Københavns Mysterier – eller Prinsessen fra Grønnegade* af C. Ylrech, et pseudonym, som blev opgivet eller blot ændret, for i udgaven fra 1914 er forfatteren C. Cherly. Her kunne man også nævne den svenske bog fra 1926 *Köpenhamns mysterier. Detektivroman från Köpenhamn. En dansk amatördektivs oplevelser*.

I flere oversigter nævnes, at Touscher har skrevet romanen *Kapergast*, som skulle være udgivet i 1848. Den findes ikke på Det kgl. Bibliotek eller på noget andet dansk bibliotek. Men det er rigtigt, at der udkom et enkelt hæfte af bogen, for i *Flyveposten* for den 23. marts 1848 er der denne annonce:

Udkommen er: “Kapergast”

Original Fortælling af Louis Touscher 1ste Hefte Priis 6 sk. Bogen vil omtrent udgjøre 16 a 18 Hefter til en Priis af 6 sk. hver. Subskription modtages hos Boghandler Bakke, Myntergade Nr. 53 1ste Sal og paa Christianshavn, Prindsensgade 291 1ste Sal.

Hvad der skete med resten af manuskriptet vides ikke.

Kalaidoskopet og Republikaneren

Efter *Kjøbenhavns Mysterier* prøvede Touscher først med vittighedsbladet *Ildfluen. Et satirisk Ugeskrift*, men det overlevede kun med ét nummer i 1847. I juni 1848 udsendte han *Kalaidoskopet*. Det var et blad, der forsøgte at tale direkte ind i den politiske situation efter enevældens fald og treårskrigen begyndelse. I en slags programerklæring, “Aabent Brev til Folket”, skrev Touscher:

Frisk Mod, spænd nye Heste for Vognen, saasart I mærke, de gamle ikke ville trække længere, og I ville naae Eders Klampenborg.

At aabne Eders Øine for Nødvendigheden af en saadan Opmærksomhed og den deraf flydende Trang til, ikke alene ved Talere (offentlige Gjengivere af Eders Anskuelse) at danne en Modvægt imod den bestaaende Regering, saa den ikke faaer Tid til at arbeide sig ind i forældede og fordærvede Former; [...]

Men da det ikke er Noget at græde over, saa vilde vi søge stedse at arbeide med et Smil paa Læberne; thi Arbeidet gaar altid bedre naar det drives med Munterhed.

Hvert nummer startede med et længere digt med små vignetter mellem ver-

sene. Dertil et par tekster om aktuel politik. I nr. 4/1848 formulerede han "De Fattiges Ret": "Man maa minde Magthaverne om at der gives en Arbeidsklasse, som ogsaa kan fordre sine Rettigheder respecterede." Det var toner, man ellers kun havde hørt fra udlandet og i *Kjøbenhavnsposten*. *Kalaidoscopet* holdt i fem numre.

Louis Touscher udgav året efter endnu et blad, nemlig *Republikaneren*, et blad med mottoet: "Med Svøben, for Sandhed og Folk" i 1849. Touscher skrev heri "'Republikanerens" Program". Og selvom han ikke mente, at man skulle omstyrte kongedømmet just nu, så ville der komme en tid, "Og da vil sikkert Monarkiet engang falde under Jubelraabet: **Republiken leve!**"

Allerede dagen efter bladet udkom, bad justitsminister C.E. Bardenfleth politidirektør Cosmus Bræstrup rejse tiltale mod Touscher efter trykkefrihedsforordningen af 1799, som stadig var gældende. Bardenfleth mente, at det var tydeligt, at Touscher ville omstyrte monarkiet og indføre republikken.

Censor Chr. Reiersen bad to betjente om at beslaglægge bladets oplag, og det lykkedes dem at få fat i 227 eksemplarer. Sagen mod Touscher verserede ved Kriminal- og Politiretten fra 30. januar til 16. juni 1849. Dommen blev på seks måneders fængsel. Men Touscher appellerede til Højesteret. Her argumenterede hans forsvarer for, at da bladet udkom, var landet i et interregnum, hvor den nye grundlov blev diskuteret, og at ifølge den var der intet strafbart i at foretrække en republik frem for et monarki. Men otte ud af ni dommere stemte for, at Touscher var skyldig, og det på et tidspunkt, hvor den nye grundlov var vedtaget! Ingen af de demokratiske aviser diskuterede sagen. Han afsonede i 1850 i Københavns Politiarrest.¹⁶

I 1850 blev Touscher skilt fra skolebestyrer Johanne Henriette Steinert. Han blev gift 2. gang 16. februar 1851 i med Ane Kirstine Hansen, født 1. marts 1827 i Frederiksdal. Hun døde 15. september 1861 i København. Den 19. september 1861 anoncerede Touscher i *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger*:

Søndagen den 15de September berøvede Forsynet mig min inderlig elskede Hustru **Ane Christine Touscher**, født **Hansen**, i hendes 34te Aar, efter 5 Maaneders Sygeleie, og efterladende mig med 5 Børn, for hvilke hun var en sjelden og altopoffrende Moder.

Louis Touscher.

I 1867 beskrev han konens død i et brev til den danske billedhugger og professor Jens Adolf Jerichau (1816-1883):

Kjøbenhavn 8de April 1867

Velbaarne Hr. Professor Jerichau

I Tillid til, at ogsaa De erkjender Sandheden i, at den Husarme, som maa skjule sine Lidelser, naar han ikke ganske skal opgive Haabet om at komme til Opreisning, er langt mere beklagelsesværdig og hjælpeløs end den, der aabent kan vedkjende sig dem, haaber jeg, at De heller ikke vil være uden Medfølelse for en dannet Mand, som uden egen Brøde er styrtet i Fortvivlelse, der er stor nok til for en ærekjær Mand at bringe ham til at maatte bønfalde Fremmede om Hjælp til sig og sine Børn.

Indtil for seks Aar siden var jeg i en anselig og lykkelig Stilling, da en be-
dragerisk Handling af en nu Afdød [ulæs] berøvede mig Alt, hvad jeg ejede, saa jeg bogstavelig blev husvild og brødløs med en elsket Hustru og fem smaa Børn, hvoraf det mindste kun var tre Maaneder gammelt. Min Hustru kunde ikke modstaa dette Stød, og efter otte Maaneders Sygeleie sank hun i Graven af Sorg, mens jeg ene maatte fortsætte Kampen mod en frygtelig Skjæbne for at opfylde Pligten mod mine Moderløse. Men til Trods for at jeg ikke mangler Dygtighed i mit Fag og jævnlig arbejder for Bogfirmaer, som Wøldike og [ulæs] vel kunde vidne herfor og arbejder med Flid og Udholdenhed, er det mig dog ikke muligt bestandigt at faa saa meget Arbeide, som er nødvendigt til vort Underhold, og naar der, som i de sidste tre Maaneder, indtræder en komplet Standsning deri, da ser jeg venneløs og hjælpeløs som alle de fattige mine Børn at lide den forfærdeligste Mangel. Det ser jeg nu hver Dag, og Fortvivlelsen derover er det, som bringer mig til at forsøge om dog ikke enkelte af vore fremragende Mænd skulle have Hjerter nok til at kunne afse om end nok saa lidet for at redde en Familiefader fra at søge offentlig Hjælp og derved for Stedse tilintetgjøre sin og sine Børns Fremtid. Desværre byder min Svagelighed mig at forlade mit Værelse, og da jeg ingen har, som jeg kan overdrage at udbede sig Deres Velbyrdigheds [ulæs] paa disse Linier, er jeg nødsaget til i mit sørgelige Hjem med Taalmod at afvente, om Deres Medlidenhed vil sende mig en Skjærv til at udholde Tiden indtil jeg atter faar Beskjæftigelse. Man hører saa ofte den Yttring, naar Nærings-sorg har drevet en Mand til det Yderste "havde jeg kun vidst at hans Nød virkelig var saa stor, og at saa lidet havde kunnet redde ham, da skulde jeg ikke have betænkt mig saa længe". Den almægtige Gud give sin Velsignelse til, at De maa bøie Øre til min Bøn og ikke faar Grund til at gjentage disse Ord!

Med sand Højagtelse

Louis Touscher, Xylograf, St. Pederstræde nr. 26, 1ste Sal.¹⁷

Udover at beskrive Touschers fortvivlende økonomiske situation i 1860'erne, så peger dette tiggerbrev også på noget centralt ved hans opfattelse af sig selv. Han bruger udtrykket 'Husarm' om sin situation. Det betegner et menneske af 'middelklassen' som er meget fattig. Vedkommende opretholder sin selvopfattelse ved ikke at tigge på gaden eller modtage offentlig understøttelse som fx fattiglemmerne på Ladegården. Touscher henvender sig til professor Jerichau i princippet som en af samme stand.

Den tidlige arbejderbevægelse

Touscher tilhørte den gruppe af tidlige danske socialister, som også Frederik Dreiers i hans korte agitationsperiode 1848-53, hørte til. I juni 1851 blev der udsendt en 'Opfordring til Arbejdsklassen og dens Venner', hvori man indbød til dannelsen af en Forening for Arbejdsklassens Vel.¹⁸ Foreningen fik hurtigt over 2.000 medlemmer, den første større arbejderforening. Foreningen blev ledet af P.F. Lunde, og til det 50 mand store repræsentantskab var Touscher en stemmesluger. Blandt repræsentanterne opnåede tøjmaker Klamer det højeste stemmetal, Touscher det næsthøjeste, og Dreier det femtehøjeste stemmetal blandt de 50 valgte; således var der 185 ud af 681, der stemte på Touscher. Dreier gik imod Lundes plan om alderstillæg til lønnen; i stedet burde man lave et arbejderparti, som kunne lægge pres på myndighederne.¹⁹ Uenighederne var så store, at Dreier trådte ud af repræsentantskabet. Louis Touscher overtog redaktionen af *Blad for Arbejdsklassen*. Touscher kunne imidlertid ikke finde sig i "den redaktionelle ufrihed" og gik ud af redaktionen efter en måned.

Henry Bruun, som har skrevet om den tidlige arbejderbevægelse,²⁰ brød sig ikke om Touscher. I forbindelse med fremstillingen af Frederik Dreiers brud med P.F. Lunde i 1852 skriver Bruun:

Paa et lidt senere Stadium af Forhandlingerne optræder en fra Halvfjerdsernes Arbejderbevægelse kendt Skikkelse, Bohêmejournalisten Louis Toucher; han var begyndt i sit Fag som ansvarlig Redaktør af "Corsaren" 1844 og havde siden skaffet sig et usikkert Underhold ved at redigere flere smaa Blade af lignende Art – Blade, der alle kun bestod kort Tid og næppe heller fortjente bedre Skæbne; i Modsætning til Dreier billigede han Pensionsplanen [fra Lunde], men foreslog at man skulde virke for Indførelse af en Arbejder- og Tyendeskot paa Arbejdsgiverne, som saaledes skulde tvinges til at hjælpe de gamle og svage Arbejdere. Endnu mere end Lundes Projekt leder dette Forslag Tanken hen paa Nutidens Alderdomsforsørgelse.

Hvad Bruuns negative bedømmelse af Touscher bygger på, er svært at se. Han ved tilsyneladende ikke, at Touscher arbejdede som xylograf.

Touscher var også medlem af V. Rimestads Haandværkerdannelsesforening. Her stillede han i 1852 også forslag om en ordning af alderdomsforsorgen hvilende på en arbejder- og tyendeskat. I efteråret 1852 var der stemning i de to foreninger for at slutte dem sammen. Bondevennerne forsøgte at få fodfæste i byerne og ville gerne have indflydelse i arbejderforeningerne. Sammenslutningsudvalget, hvori Touscher sad, udsendte i slutningen af december et trykt opråb "Til Arbejderne!", hvor de gik i rette med Bondevennerne.²¹ Sammenslutningen fandt dog sted, og resultatet var Københavns Arbejderforening. Louis Touscher var medlem.²²

Nemesis

Nemesis var endnu et af Louis Touschers mange forsøg på at lave et vittighedsblad, han kunne leve af. *Nemesis* startede den 18. februar 1852 som et ottesiders ugeblad med xylografer plus et løst litografi. Stilmæssigt ligner tegningerne meget dem fra *Corsaren* og *Folkets Nisse*. Der er en stor chance for, at det var Touscher selv, som skar dem og tegnede litograferne. Første nummers litografi hed "To Malerier af 28de Januar 1852". Det var den dato, hvor treårskrigen formelt endte med en erklæring af Frederik 7. Trykket ser således ud:

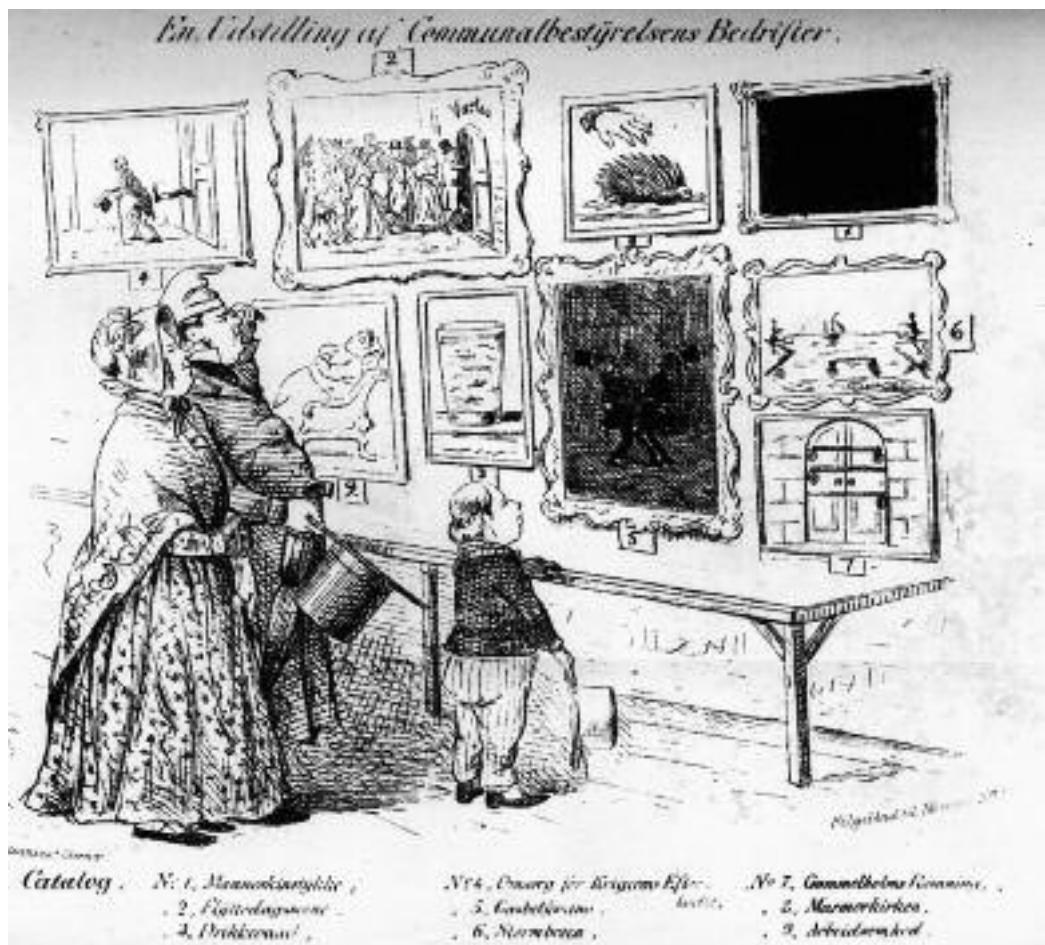
"Sandheden er i Midten Herr Sørensen"

Litografiet forestiller to malerier af hr. Sørensen. Det ene er lavet af *Kjøbenhavnsposten* (Johan Peter Grüne) og det andet sandsynligvis af *Dagbladet* (C. St. Bille). Det første fremstiller hr. Sørensen (dvs. Danskeren) som en trivelig mand, der mest tænker på sin bajer; det andet fremstiller ham som en lille mand, som er ved at blive spist af uhyret Preussen.

At sandheden ligger midtvejs mellem højre og venstre demonstrerede Touscher også i sin anmeldelse af Frederik Dreiers tidsskrift *Samfundets Reform*, som han ikke anså for rødt, men sort! Dreier kan ikke se noget opløftende nogen steder. "Alting er forkeert for ham. Intetsteds finder han Mod eller Begeistring, maaskee ikke engang hos sig selv." Meget krudt blev der ofret på Goldschmidt. I denne kritik var Touscher nok mere enig med Dreier, som skrev en hel bog mod Goldschmidt.

Et litografi i nr. 12/5. maj 1852 fremstiller holdningen til kommunalbestyrelsens arbejde i København:

“En Udstilling af Communalbestyrelsens Bedrifter. Catalog: No. 1: Maaneskinsstykke, No. 2: Flyttedagsscene, No.3: Drikkevand, No. 4: Omsorg for Krigerens Efterladte, No. 5: Gasbelysning, No. 6: Stormbroen, No. 7: Gammelholms Rømning, No. 8: Marmorkirken, No. 9: Arbeidsomhed.”

Ud over Dreier og Goldschmidt var bladet optaget af helstaten og grundjerne. Fra nr. 34/26. september 1852 udkom bladet to gange om ugen, søndag og onsdag, men nu uden litografi. Sidste nr. i 1852 er nr. 58/31. december. Der udkom ét nummer i 1853. Det hed nu *Nemesis et illustreret humoristisk satirisk Ugeskrift* og havde på forsiden en tegning af retfærdighedens gudinde som forfulgte forskellige små bange mennesker. Det udkom den 9. januar 1853. De 16 første sider var, som bladet plejede, det næste 14 sider var en del af første kapitel af *Den rette Hylde. Fortælling* af Louis Touscher. Men det var også bladets sidste nummer.

I nr. 4/2. april 1851 dukkede den første illustration op i det vigtige vitighedsblad *Folkets Nisse*. Tegningerne ligner *Corsarens*, og de fleste nævner derfor Peter Klæstrup (1820-82) som tegner, men det er tydeligt, at der er en hel del forskellige tegnere. En enkelt gang – i 1858 – nævnes Louis Touscher som xylograf. Man må antage, at Touscher i 1850'erne ernærer sig og sin familie ved at skære xylografer til tryk af billeder bl.a. til *Folkets Nisse*.

Festdagene i Kjøbenhavn 1859.

Den 10.-11. februar 1859 fejrede København 200-året for ophævelsen den svenske kong Carl X.s belejring af Københavns i 1659. Hertil udgav Touscher heftet *Festdagene i Kjøbenhavn 1859*, som var på 36 sider. med “Tegninger xylograferede af Udgiveren”. Hensigten med udgivelsen var dels at give folk, som ikke kendte historien, en baggrund. Dels at kritisere den overdådige anledning til kongerøgelse. Men også andre forhold. Fx hed det om:

Den broderlige Arbejderforenings Fest paa Alhambra den 10de Februar var destoværre noget af det Ynkeligste, man kan tænke sig, da en Feil ved Gasledningen forarsagede, at de Besøgende maatte more sig i Bælmørke [...].

Touscher afsluttede sit lille skrift med disse ord:

Idet vi slutte disse Linier, maa vi dog endnu fremhæve et smukt Træk hos Kjøbenhavnerne, nemlig at de istedetfor efter en Opfordring at illuminere Byen, offrede de Penge, det vilde have kostet, til de Fattige, for ogsaa at skabe dem en Festdag ved et godt og rigeligt Maaltid, og saa rigelig indkom

Bidragene, at man saae sig istand til at afholde Udgifterne ved Uddelingen af 7,000 Portioner Mad.

Hæftet kostede 24 sk. Og blev solgt "I Commission hos Boghandler V. Pio, Skindergaden 16-17-18."²³

Rappee og Blinkeren

I 1860 vendte Touscher tilbage til vittighedsbladene, han blev redaktør af bladet *Rappee. Illustreret satirisk-politisk Folkeblad*. Det blev udgivet af en forening og var illustreret med xylografer, sandsynligvis af Touscher. Bladet lagde sig til venstre og kritiserede fx *Berlingske Tidende* og dets redaktør M.L. Nathanson. Bladet beskæftiger sig meget med det holstenske spørgsmål, regeringens forbrug af penge og pengekrisen. Fra nr. 23/9. juni 1860 var Louis Touscher ansvarshavende. Nr. 33/18. august 1860 var det sidste nr. Men det annonceredes, at det skiftede navn til *Blinkeren*, som ville have billeder i galvanotypi (se nedenfor).

Nr. 1 af *Blinkeren* udkom den 24. august 1860. Det var redigeret og udgivet af Louis Touscher. Her kunne man fx læse:

Vor Troesbekjendelse
Paa Gud vi troe saa fuld og fast
Men at kun Præster kunne
Os bringe med den Mand ikast
Det troe vi ingenlunde,
Saalidt som at i Himmerig
Man sig en Sopha kjøber,
Naar man en Kirke bygger sig
Og Kirkeklokker støber.

Og videre om kongen, arveprinsen, statsrådet, rigsdag og

Om Folket selv, Hr. Publikum,
Den bedste Troe vi eier,
Skjøndt tidt hos det en hestedum
Lang meer end Viismand veier,
Vi troe det godt og kraftigt til
I Verden sig at skikke,
Men at det veed, hvad selv det vil,
Det troe vi saagu ikke!

Hvert nummer vil indeholde et omhyggeligt udført Portrait af en eller anden bekjendt Personlighed, historisk Scene eller anden lignende Illustration, som i Øieblikket kan tænkes at have Publikums særlige Interesse.

Nr. 10 udkom i dobbeltformat, men nu kun med fire sider og hed nu *Humoristisk-satirisk Ugeblad* som undertitel, nr. 13. [uden dato] blev det sidste nr. af dette moraliserende og ikke særligt vittige blad.

Galvanotypi og fotografi

Den 10. februar 1860 præsenterede Louis Touscher en ny opfindelse, han havde gjort, nemlig galvanotypien:

Opfinderen, Hr. Xylograph Louis Touscher, lader paa en med Ætsgrund belagt Kobberplade radere en Tegning, som han derpaa ad galvanoplastisk Vei veed at forvandle til en ophøjet Kobbertype, der – som Prøven godtgjør – kan benyttes i Bogtrykkerpressen istedetfor Træsnit (Xylographi) men har det forud for Træsnittet, at det ikke alene udføres med en Fiinhed og Skarp-
hed, som det ligefrem er umuligt at opnaae med Gravstikken, men tillige yder den tegnende Kunstner den største mulige Sikkerhed for at hans Arbeide ikke i fjerneste Maade forfalskes, da Typen ene frembringes ved Hjælp af Naturkræfterne, og derfor ogsaa med den overordentlige Nøiagtighed, som ene er dem forbeholdt. Dertil kommer endnu, at Prisen for disse Arbeider i de fleste Tilfælde vil blive langt under Halvdelen af hvad lignende Træs-
nit vilde koste, og at de uden Hensyn til Arbeidsmængden paa samme Plade kunne gjøres færdig i Løbet af 24 Timer.²⁴

Processen består i, at man tegner på en kobberplade dækket af voks. Den bliver så sat i et galvanisk bad, hvor den fungerer som katode for en anden kobberplade, som er anode. Den elektriske strøm vil overføre kobberatomer fra anodekobberpladen til den raderede, og efterhånden vil der opbygges en forhøjning, der hvor der er raderet. Når voksen tages af, fremstår tegningen som en forhøjning, man kan trykke med i bogtryk.

Når Touscher interesserede sig for galvanotypi i 1860, skyldes det formentlig, at han i de første år af 1860'erne arbejdede som fotograf.²⁵ I 1861 indrykkede han fx denne annonce i *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger*:

I Familiernes eget Hjem

Udføres photographiske Portraiter, som i alle Henseender kunne maale sig med de i Ateliererne udførte, og til en Priis fra 2 til 10 Rd. Man behage

personlig eller pr. fodpost at henvende sig til Photograph Tauscher,
Blaagaard Korsgade 25.

Formentlig fra 1863 udgav Tauscher bladet *Photographisk Museum*, som udmærkede sig ved til hvert nummer at få lavet et fotografi, som blev klæbet i bladet. Overlevet har nr. 2 og 3 af andet kvartal. Ud fra sidetallene skulle der forud have været 9 numre. Hvert nummer var på otte sider, og det udkom hver lørdag. Fotografiet i nr. 1, 2. kvartal var fx Marstrands maleri af Holbergs komedie *Den politiske Kandestøber*, og teksten i bladet var tilsvarende en del af teksten til komedien.

Den rette Hylde

Romanen *Den rette Hylde* startede som sagt i bladet *Nemesis*, men derefter hørte man ikke mere før den i 1862 udkom i bogform på L. Jordans forlag. Jordan havde også udgivet 2. udgave af *Kjøbenhavns Mysterier*. L. Jordan skriver selv på sidste side af *Den rette Hylde*, at Tauscher kun havde skrevet til side 158 inklusive, men at det var lykkedes forlæggeren at formå “en anden, yngre, Forf. at levere en Slutning”. Bogen er på 218 sider, så de sidste 60 sider er skrevet af en unavngiven forfatter.

Romanen handler især om mureren, eller ‘Muursvenden’ som det dengang hed, Alexander Rosky. Han er til rejsegilde i Løvstræde, men står for sig selv fyldt af sorg. Han bliver opsøgt af en anden murer, hans nære ven Jakob. Jakob har et glas med og vil, at Alexander skal blande sig i lystigheden. Men det vil Alexander ikke. Han røber for Jakob, at han tror, han er skabt til noget større end at være “en driftig Muursvend”. Han er ikke på sin rette hylde.

Der udspinder sig nu en længere diskussion mellem dem, mens de går rundt i København. Bl.a. køber de kirsebær af en ældre kone; Jakob spørger hende, om hun altid har solgt kirsebær. Hun fortæller så, at hun kommer fra bedre kår, men kom på den gale hylde. Hendes mand var rebslager, men kunne ikke holde ud altid at gå baglæns og blev så “Portraitmaler”. Men det gik ikke, så prøvede han at blive rebslager igen, men hans tidligere kolleger gjorde nar af ham, og så blev han skærsliber, begyndte at drikke osv. Faktisk bliver diskussionen mellem Jakob og Alexander så voldsom, så deres venskab brydes.

Alexander bor sammen med sin mor og sin søster, og han får dem overbevist om, at han skal forsøge sig som forfatter. Han starter med at skrive et skuespil. Men ingen vil udgive det. Han går rundt fra forlægger til forlægger og lider nederlag på stribe. Han tvinges til at opgive projektet som sin rette hylde og søger tilbage til arbejdet som murer.

Parallelt med Alexanders historie fortælles om hans søster Sophie, som bliver forelsket i Adolf, en student og søn af en konferensråd. Hvad Sophie ikke ved er, at Adolf har indgået et væddemål med nogle af sine venner, om han kan forføre Sophie. Det lykkes for ham, men han mister interessen for hende, som tilmed nu er gravid. Så langt har Touscher skrevet. Slutningen, som er hæftet på, er en sentimental og lykkelig slutning: Alexander får arbejde igen, og konferensråden overbeviser Adolf om, at han skal gifte sig med Sophie.

Man kan naturligvis ikke vide, hvordan Touscher ville have landet historien. Det er imidlertid påfaldende, hvordan vigtige træk i romanen er parallelle til træk i Touschers eget liv. Den centrale konflikt: at være arbejder, men at fornemme, at man har andre talenter, som kunne føre til et andet og bedre arbejde, må man tro også har udspillet sig i Touschers liv. Han var xylografen, som skar stokke efter andres tegninger. Men selv som 'kopist' skal man have et vist talent for at skabe figurer i træ, som kan ses som kunstnerisk gyldige tryk. Gennem Touschers liv går lysten til et helt andet og kreativt arbejde, nemlig at skrive. Han gør det i *Corsaren*, og de mange følgende projekter, han søsætter, har netop at gøre med muligheden for at skrive til et vittighedsblad eller skrive en roman. Han havde en kone og efterhånden fem børn, som han skulle forsørge. De sparsomme kilder peger på, at det i perioder har været et meget fattigt liv. Man skal også lægge mærke til, at Alexander gennem sit navn præsenteres som en slags russer, en 'fremmed' parallelt til Touschers franske familie.

Xylografi igen

Tiden som fotograf varede måske et par år af hans liv. I 1866 har Touscher signeret xylografer i Eduard Meyers blad *Laterna magica. Illustreret humoristisk Ugeblad*. Hans ældste søn August Toucher, som fyldte tyve i 1866, blev uddannet af faren som xylograf. I begyndelsen af 1870'erne kan man støde på annoncer som:

Træsnit udføres hurtigt, smukt og billigt hos Xylograf **Toucher og Søn**, Graabrødrestræde 23, 2den Sal, Hjørnet af Klosterstræde. Til Provindserne mod Postforsku.²⁶

I *Socialisten* og *Socialdemokraten* omtales de begge som journalister og xylografer.

Internationale 1871

Med hensyn til Touschers medlemskab af Internationale, forløberen for Socialdemokratiet, skriver E. Wiinblad og Alsing Andersen i deres partihistorie: "I 1871 indmeldte han og hans Søn August sig i Internationale, hvor de spillede en betydelig Rolle som Journalister og Foredragsholdere."²⁷ *Aarhus Amtstidende* kunne fx den 1. december 1871 referere et brev af 29. november "Om Arbejderbevægelsen i Kjøbenhavn", hvor Louis Touscher havde talt ved et møde hos skomagersvendene. Politispionen L. W. Povelsen indberetter den 1. marts 1872 til politiinspektør Hertz, at til et møde i Kirkestræde den 29. februar kunne Geleff ikke tale som annonceret, og da Brix gav ordet frit, åbnede August Toucher ballet:

Lithograf Toucher – eller Touihé – en ligesaa entusiastisk som radical Socialist og meget intim med Bestyrelsen, navnlig med Brix, paa hvis "Contoir" han næsten til enhver Tid er at træffe – fik først Ordet; og efter den indledende Bemærkning, at skjønt det naturligt var en næsten uløselig Opgave navnlig for en Begynder som han at extemporere et Foredrag, vilde han dog hellere vove et saadant Forsøg end have at det skulde hedde, at da Geleff ikke var tilstede maatte Forsamlingen gaae fra hinanden, fordi der ikke var en eneste af Foreningens talrige Medlemmer, der havde Evne eller Mod til at tale uforberedt, – improviserede han – som han saaledes idetmindste vilde give det Udseende af – et godt Qvarteer meget flydende men confust og casuistisk over det Thema, Geleff havde valgt til Aftenens Program: *Nationalitet*; [...]²⁸

August Toucher, som der her er tale om, blev en elsket taler og skribent i den socialdemokratiske presse, fx *Socialisten*, (fra 1874) *Social-Demokraten* og *Demokraten*. Han havde som sin far også evner for det skønlitterære, og ikke mindst i *Demokraten* skrev han mange fortællinger. Allerede i 1872 udkom *Blade af Djævlens Dagbog* i pjeciform, en novelle på 16 sider. Om August Touchers talenter har Peder Nørgaard i 1921 udgivet pjecen *August Toucher. Et Levnedsløb* på DsUs forlag.

Med baggrund i en berømt strejke, Murer-Skruen eller Murer-Striken,²⁹ som den hed i datidens presse, indkaldte Louis Pio til et møde den 5. maj 1872 på Nørre Fælled.³⁰ Den 4. maj forbød politidirektør Crone mødet. Da forbuddet blev afleveret på Internationales kontor, var ifølge politirapporten følgende til stede: "Toucher sen og Toucher jun [...] Mundberg [...] og de 3 Arrestanter."³¹ På et aftenmøde i 'Phønix' foreslog Pio, at man skulle sætte sig ud over det formentlig grundlovsstridige forbud. Brix og Geleff sluttede sig til ham. Om natten blev de tre ledere arresteret. Den 5. maj udkom *Socialisten* med Pios artikel på forsiden om mødet samme dag kl. 16. Men lige ovenfor

havde August Toucher, som var den nye, midlertidige redaktør, skrevet efter forslag fra sin far:³² “Da d’Hr. Pio, Brix og Geleffere anholdte i Løbet af Natten, maa vi bede vore Venner at holde sig Loven efterrettelig og **ikke møde.**” Man skrev også en løbeseddel på forslag fra August Toucher med samme indhold, og som rummede bemærkningen “at holde det berammede folkemøde [kan] kun føre til nederlag”, som blev underskrevet af sektionsformændene.³³

Fanen

I partihistorien *En bygning vi rejser* fra 1954 er der på smudsomslaget til bd. 1 afbildet partiets tre ledere Geleff, Pio og Brix under en fane, hvor der står: “Frihed Lighed Broderaand”, tegnet af Viggo Guttorm-Pedersen (1902-62). Sagen er blot, at de *ikke* har gået under fanen. Der blev på Pios foranledning bestilt en rød fane til det planlagte møde på Nørre Fælled den 5. maj 1872, men fanen blev aldrig afhentet hos flaghandler Mørch.³⁴ Det blev den ikke, fordi politidirektør Crone nedlagde forbud mod den røde fane. Da partiet i maj besluttede at få fremstillet en anden rød fane med hvid inskription til brug ved et grundlovsmøde i Dyrehaven ved Den Slesvigske Sten, nedlagde Crone igen forbud.

Fanen blev så indviet ved en højtidelighed i Internationales lokale den 13. juni 1872. Louis Tauscher holdt indvielsestalen, da partiets ledere jo var i fængsel.³⁵ Han talte her om fanen som “den Førstefødte”, hilste den velkommen og sagde blandt andet:

De første Dage som gik hen over den, stiller os ikke glade Timer i Udsigt, dens første Modtagelse var et Forbud mod at folde sig frit ud i den frie Natur paa en Dag, som man kalder Danmarks Frihedsdag.

Hvad har da fremkaldt dette Forbud? Mon det er en eneste storartet Usandhed, at der er Frihed i Danmark eller bærer vor Fane en Farve eller en Indskrift, der gør den saa faretruende, at Magtens Ihændehavere maatte anse det for Pligt, ikke at lade den vise sig for alles Øjne.

Ifølge Henning Grelle viser det sig, at fanens inskription oprindeligt lød: “Frihed Lighed og Broderskab”, men for at klare rækken af forbud, som ramte fanen, blev teksten ændret, så ‘og’ blev til en hvid due (ikke ulig ‘helligånden’ i kristen ikonografi) og ‘Broderskab’ blev til ‘Broderaand’. Rygterne gik imidlertid. F.eks. skrev *Slagelse-Posten* allerede den 25. maj 1872:

Internationale. Efter hvad Dgst. har erfaret, havde Kredsformanden Kjøbmand Mundberg, og to af “Lederne”, Xylograf Tauscher og hans Søn, ud-

meldt sig af Internationale af Misfornøielse over en af den københavnske Kreds tagen Beslutning om Anskaffelse af en rød Fane, hvormed Kredsen skulde søge at komme til at deeltage i Grundlovsfesten.

Socialisterne i Horsens have, ifølge Jyllp., faaet anskaffet en blegrød Fane, der blev indviet i Pinsedagene.³⁶

Der findes ingen fotos af August Toucher. Men faren har lavet dette relieffortræt

Selvom det første var usandt, byggede det muligvis på sande rygter. Under retssagen mod de tre ledere blev det nemlig meget klart, at både Louis Touscher og hans søn August havde været imod Pio, Brix og Geleffs holdning om,

at mødet skulle gennemføres på trods af forbuddet. Louis Touschers vurdering af de tre ledere gav han i et forhør den 24. maj 1872. Det hedder her:

Saavidt han har kunnet skjønne er Pio en forfængelig Mand, som er meget forgæbet i sig selv og som har villet bringe sin Person frem og vinde Anseelse ved at fremføre den socialistiske Bevægelse. [...] Hvad Brix angaar afgiver Comparenten, at han stedse fulgte sin Fætter Pio i Anskuelse, og at han efter Comparentens Formening kun har tænkt at benytte Socialismen som en Industri [dvs. stræbsomhed, mt.]. Han formener at Geleff har været den, som snarest har havt en Overbevisning om, at han gjennem Socialismen vilde hjælpe paa Arbejderne og skaffe dem bedre Vilkaar.³⁷

Denne negative bedømmelse blev spredt og før at stoppe rygterne, offentliggjorde *Socialisten* en erklæring fra August Toucher og Louis Touscher om, at de ikke under retssagen havde sagt noget, som kunne skade de tre ledere samt en erklæring fra Pio, Brix og Geleff af samme indhold.³⁸ Touscher må have tænkt, at hvad, han sagde under et politiforhør, ikke kom de arresterede for øre. Nogle få dage efter meddelte *Socialisten*, at Pio havde “anmodet os om at meddele, at denne Offentliggørelse [af erklæringerne] er skét *imod hans Ønske*.”³⁹

Da tiden nærmede sig for, at lederne kom ud af fængslet, besluttede “Bestyrelserne for samtlige frie Fagforeninger i København” at nedsætte en komite, som skulle lave en indsamling til “en Taknemmelighedsgave til Arbejdernes Talsmænd, Dhrr. **Pio, Brix og Geleff**. I komiteen sad syv mand, P. Holm var formand, Louis Touscher kasserer.⁴⁰

Praktisk politik

Mens Pio, Brix og Geleff var i fængsel, blev både Louis Touscher og August Toucher centrale personer i Socialdemokratiet og fagbevægelsen. Et af stridspunkterne var, hvilken rolle kvinderne kunne spille. Augusta Jørgensen, Pios senere kone, arbejdede for reel indflydelse i Internationale for kvinderne, men der var modstand fra mange mænd. Augusta Jørgensen skrev bl.a. til Marx for at høre hans indstilling; vi kender dog ikke svaret, men Marx havde allerede i 1871 støttet oprettelsen af kvindesektioner i Internationale. I maj 1873 fandt der en diskussion sted om kvindernes repræsentation ved sektionsformandsmøderne. Forslaget blev varmt anbefalet af Louis Touscher,

mens flere, bl.a. den unge August Toucher, var betænkelige. Han var nok Tilhænger af Kvindens Frigørelse, “men for Øjeblikket fandt han det uhel-

digt, naar Kvinderne skulde have Sæde i en lovgivende Forsamling, selv om en saadan holdtes i en Kjælder, men vilde Tiden vise, at Borgerinderne vilde blive saa udviklede, at de paa en parlamentarisk Maade kunde deltage i Forhandlingerne, da skulde han ikke være den sidste til at give dem sin Stemme.” Sluttelig vedtoges det med stort Flertal, at Borgerinderne ikke foreløbig skulde have Stemmeret.⁴¹

I 1874 var August Toucher med til at danne Den socialdemokratiske Forening Broderbaandet, og 1874-75 var Broderbaandet meget aktiv med diskussionsmøder og selskabeligt samvær. I februar 1874 indkaldte Broderbaandet til et diskussionsmøde om “Kvindens Rettigheder”. I *Socialistens* referat hed det:⁴²

L. Toucher hævdede med Hensyn til Kvinders Adgang til Foreningen, at disse burde udelukkes fra Stemmeret og fra Deltagelse i Diskussion om politiske Emner ved Møderne. Som Motiv anførtes Kvindens Umodenhed i saa Henseende og Mændenes Utilbøjelighed til at betragte Kvindens Virksomhed som berettiget udenfor de rent kvindelige Spørgsmaal.

Senere i samme artikel:

Toucher maatte fastholde sine Principer om Kvindens Stilling; han frygtede, det kunde hænde, at en Kvinde ved udstrakte Rettigheder kunde bane sig Vej til Formandsposten i Foreningen.

Forslaget om almindelige rettigheder til kvinder blev forkastet.

Louis Toucher var aktiv i dannelsen af den tidlige *fagbevægelse*. Sammen med Fr. A. Hertz var han med til at oprette Arbejdsmændenes Fagforening og Den blandede Fagforening. Det samme gælder bryggeriarbejdernes og drejernes fagforeninger. De to var også aktive i dannelsen af Socialdemokratisk Forbund.⁴³

Den 1. juni 1874 døde August Toucher af tuberkulose. “Hans Lig førtes til Assistens Kirkegaard af 2000 Arbejdere med tolv røde Faner”.⁴⁴ Det har givet været et frygteligt slag for Louis Touscher og hans familie.

Den 4. april 1875 overtog Louis Touscher redaktionen af bladet *Arbejdervennen*, et ugeblad, som var udkommet siden 1873. Bladet blandede vittighedstegninger med artikler, og Touscher erklærede, at han ville gøre det til et socialistisk blad. Men bladet stod ikke til at redde, nr. 6/8. august 1875 blev det sidste.

Touscher blev gift 3. gang 14. maj 1875 med Caroline Johanne Kirstine Pedersen, født 1845.

Eksklusion

Pio, Brix og Geleff blev løsladt på kongens fødselsdag den 8. april 1875. Partiet planlagde en fest i den anledning den 5. maj, årsdagen for deres arrestation. Men især Brix og Pio var nedbrudte af opholdet i Vridsløse og foreslog at skyde festen til den 5. juni. Og ved den slesvigske sten blev lederne tiljuble. Geleff holdt talen om grundloven, men også Touscher, Hørdum, Mundberg og Klein talte. Taknemmelighedsgaven havde de tre fået inden mødet, det var en pung med 1000 kr. til hver, hvorpå der stod "Fra Arbejderne". Pio blev af centralbestyrelsen i partiet valgt til formand den 1. juli, og den 25. juli overtog han den formelle ledelse af *Social-Demokraten*.⁴⁵

Pio signalerede hurtigt overfor Touscher, at de var fjender. Den 15. oktober 1875 bragte *Socialdemokraten* denne meddelelse:

Forhenværende Kasserer ved Bladet "Social-Demokraten", Hr. *Louis Toucher*, blev i Onsdags Aftes ekskluderet af "Social-Demokratisk Samfund" paa Grund af hans Regnskabsførsel og hans Optræden ligeoverfor Arbejderpartiet.

For Touscher kom denne anklage om regnskabsfusk som en overraskelse, og han indstævnedede redaktøren af *Social-Demokraten* Søren Larsen for Københavns Forligskommission den 21. oktober. Her krævede Touscher, at redaktøren gjorde det klart, om meddelelsen i *Social-Demokraten* var en beskyldning imod ham, eller om han ville sigte ham for "mislig Regnskabsførelse". Men Larsen sagde, at han blot havde trykt en meddelelse og intet anede om Touschers regnskaber. Der blev derfor indgået et forlig, hvor Larsen skrev under på, at han ikke havde opfattet meddelelsen i bladet som en beskyldning mod Touscher. Larsen fik senere på dagen en meddelelse "fra Hr. Louis Pio", som skrev, "at min Optræden i den omtalte Sag vilde gøre min Forbliven ved Redaktionen umulig." Til disse oplysninger kom i bladet en meddelelse om bladets holdning, dvs. Pios:

Hr. Larsen har imidlertid gaaet hen og givet Hr. Toucher en Erklæring i Forligsretten, hvis Ordlyd meddeles ovenfor, men da det var Bestemmelsen, *at der slet ikke skulde gives nogen Erklæring af nogen som helst Art* til den nævnte Herre, har Hr. Larsen trukket sig tilbage fra Bladets Redaktion, og vi *gentager* dernæst det nævnte Stykke for at give Hr. Toucher Lejlighed til en ny Indstævning, hvis han har Lyst.

Herefter kom så meddelelsen fra den 15. oktober.⁴⁶ Man kan undre sig over, at redaktøren af bladet ikke skulle kende til regnskabsfusk ved sit eget blad,

hvis det fandtes. I forbindelse med Pio og Geleffs flugt til USA i 1877 skrev *Lolland-Falsters Folketidende*:

Senere forlangte Hr. T.[ouscher], at der skulde nedsættes et regnskabskyn-digt Udvalg til kritisk at gennemgaa det paaklagede Regnskab; uagtet Pio modsatte sig eller rettere fraraadede det, vedtoges det dog, og den et Par Maaneder efter offentliggjorte Revisionsbetænkning gik ud paa, at Touschers Regnskab var i den ønskeligste Orden., men anden Oprensning fik Hr. T. ikke.⁴⁷

Denne del af historien gik i glemmebogen. Da Wiinblad og Alsing Andersen skrev deres partihistorie, formede de historien således: “Den gamle Louis Toucher kunde ikke finde Fred her i Byen efter August’s Død. Han rejste med to yngre Sønner til Kapstaden i Afrika [...]”⁴⁸ Ikke et ord om Pio og regnskaberne. I Henry Bruuns version hedder det: “Allerede i Oktober 1875 kom han [Pio] paa Kant med den gamle Louis Toucher, som sikkert var en temmelig stridbar Person [...]”⁴⁹ Her nok om Pio, men ikke om regnskaber. Derimod Bruuns personlige antipati mod Touscher.

Til Sydafrika

Den 1. maj 1877 emigrerede Touscher til Sydafrika:

Endel *Socialister* ere igaar afrejste herfra for over England at begive sig til Kapkolonien i Afrika, hvor de agter at bosætte sig. Blandt de Rejsende var den bekendte Louis Touscher, der i sin Tid var ansvarshavende Redaktør af “Korsaren”, og som strax sluttede sig til den socialistiske Bevægelse, i hvilken han dog ikke har spillet nogen fremragende Rolle, hvilket derimod en Tid lang var Tilfældet med hans nu afdøde Søn. Hele Touschers Familie udvandrede sammen med ham.⁵⁰

I august 1877 bragte *Kjøge Avis* det rygte, at Touscher var afgået ved døden på rejsen og var blevet sænket i Atlanterhavet.⁵¹ Men det var ikke sandt.

Kort før Touschers død, i juni 1896, bragte *Social-Demokraten* en hilsen fra Touscher til danske partifæller. En af Touschers venner havde fået et brev fra ham. Den fremgik, at Touscher var emigreret med sin kone, to sønner, to døtre og et barn på ½ år.⁵² Det blev siden fulgt op af en artikel skrevet af brevmodtageren, må man tro. Heri fortælles det, at da Touscher-familien ankom til Capetown i 1877 var Louis Touscher meget syg af tuberkulose (som hans søn August jo døde af). Han blev derfor indlagt, mens konen og de to

sønner måtte klare familiens underhold. Den ældste søn, Garibaldi Touscher, fik et godt arbejde og blev siden ingeniør, mens den yngste Louis, som var svagelig, havde det svært. Han var kunstnerisk begavet og arbejdede i en konkurrence på en statue af Piet Joubert, leder af den hær, som bekæmpede englænderne og sikrede Sydafrika selvstændighed. Men han døde af tuberkulose, inden han fuldførte statuen. Faren, Louis Touscher, kom sig hurtigt, slog sig ned i Port Elizabeth og begyndte igen ved sit fag, xylografien.⁵³

Den 1. september meddelte *Social-Demokraten*, at Touscher var død den 4. august hos sin søn Garibaldi i Malmesbury. I artiklen afsløres det, at korrespondenten, som havde fået brevet fra Touscher i juni 1896, var købmand Anthon Mundberg.⁵⁴ Om begravelsen skrev Garibaldi Touscher, at den var smuk og med deltagelse af byens honoratiories. Men sønnen understregede, at Louis Touscher døde så rød, som da han kom til Sydafrika i 1877.⁵⁵

Noter

1. Jf. Niels Finn Christiansen: *Arbejderbevægelsens forhistorie*, SFAH, Kbh. 1986.
2. Mediestream ligger på <http://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/avis>. 10/3-2019
3. E. Wiinblad og Alsing Andersen: *Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871-1921*, Kbh. 1921, s. 33.
4. I det følgende bruger jeg den staveform, kilden bruger.
5. Uffe Andreasen (udg.): *Corsaren. M.A. Goldschmidts årgange 1840-46*, Kbh. 1981, s. 51-53 og Harald Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*, Kbh. 1944, 231-34, 334ff.
6. J. Davidsen: *Kjøbenhavnerviv i ældre og nyere Tid*, Kjbh. 1889, s.353.
7. Se J. C. Johansen: Dr. J.J. Damp og Attentater paa Enevælden i 1820, *Historisk Tidsskrift* bd 6, række 5 (1894), s. 555-680.
8. Et distikon er et klassisk versemål, der udgøres af skiftevis et heksameter og et pentameter.
9. Louis Touscher til M.A. Goldschmidt, Kgl. Bibliotek, NKS 4252, 4°, 1845. Tak til Peter Wessel Hansen for transkription af brevet.
10. C. Reiersen til A. Hoffmann-Lind, Kgl. Bibliotek 21.10.1845, NKS 4252, 4°.
11. Kan downloades her: https://rex.kb.dk/primo-explore/fulldisplay?docid=KGL01010665138&context=L&vid=NUI&lang=da_DK&se_arch_scope=KGL&adaptor=Local%20Search%20Engine&isFrbr=true&tab=default_tab&query=any,contains,Touscher%20Kj%C3%B8benhavn%20Mysterier%20Original%20Nouvelle&sortby=rank&facet=frbrgroupid,include,1064429406&offset=0, 10/3-2019
12. Helle Waahlberg: "Ridicules imitations d'Eugène Sue ou de Paul Féval". Les mystères urbains scandinaves, <http://www.medias19.org/index.php?id=15581>, 10/3-2019
13. Ole Stender-Petersen: En dansk republikaner, *Siden Saxo* 4./nr. 4/1987.
14. *Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoirs Eftirretninger* 7.1.1847.
15. *Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoirs Eftirretninger* 22.2.1847.
16. Bind 6, 1. kapitel starter simpelthen med en henvisning: "Efter P.L. Benzons "Om Tumulten i Straffeanstalten paa Christianshavn i Aaret 1817." Henvisningen er til Benzons: *Criminalhistorier uddragne af Danske Justits-Acter*, Kibh. 1827. En af dem, som op-

- træder i fortællingen, er hovedperson i: *Den berygtede Mestertyv og Rasphuusfange Morten Frederiksens sandfærdige Levnetshistorie*, Kbh. 1848; Se også C.F. Møller: *Oprøret i Tugt-, Rasp-, og Forbedringshuset paa Christianshavn, den 25. Juni 1817, tilligemed endeel Bemærkninger, der ere beregnede til at tjene Nationen og dens Ulykkelige til Bedste, nærmest med Hensyn til det morderiske Overfald paa Inspecteur Keller*, Kjbh. [1844]; Jens Engberg: *Dansk guldalder eller Oprøret i tugt-, rasp-, og forbedringshuset i 1817*, Kbh. 1976; Karl Peder Pedersen: *Kontrol over København. Studier i den sene enevældes sikkerhedspolitik 1800-48*, Odense 2014; og Nicklas Weis Damkjær og Albert Scherfig: "I fald Gud ikke vil hjælpe os, skal Fanden være vor medhjælper", *Eftertrykket*, <http://www.eftertrykket.dk/2017/06/25/i-fald-gud-ikke-vil-hjaelpe-os-skal-fanden-vaere-vor-medhjaelper/>. 10/3-2019
17. Ole Stender-Petersen: En dansk republikaner, *Siden Saxo* 1987/4/s. 38-43; Kenn TARBENSEN: Censur på ventepenge, *Politiken* 28.1.1998; Jacob Mchangama og Frederik Stjernfelt: *Men. Ytringsfrihedens historie i Danmark*, Kbh. 2016, s. 394f.; *Kjøbenhavns Kongelige alene privilegerede Adresse-Contoirs Efterretninger* 24.1.1849; *Fædrelandet* 16.6.1849; *Berlingske Politiske og Avertissementstidende* 18.12.1849; *Almuevennen* 7.6.1850.
18. Louis Touscher til J.A. Jerichau 8.4.1867, Kgl. Bibliotek, NKS 4464, 4°, I. 4. Tak til Peter Wessel Hansen for transkription af brevet.
19. Opfordringen er gengivet i sin helhed i *Organ for Arbejdsklassen* 22. maj 1852. Se Pernille Stenner: Frederik Dreiers praktiske virke, Hanne Nørregaard Posselt e.a.: *Frederik Dreier og samfundets reform*, Kbh. 2003, s. 63.
20. Willy Markvad: Arbejderforeninger i Danmark 1848-1871, *Årbog for arbejderbevægelsens historie* 1/1971, s. 15.
21. Henry Bruun: *Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900*, Kbh. 1938/1977, s. 68.
22. Willy Markvad: Arbejderforeninger i Danmark 1848-1871, *Årbog for arbejderbevægelsens historie* 1/1971, s. 17 og note 25.
23. Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen: *En bygning vi rejser. Den politiske arbejderbevægelses historie*, Kbh. 1954, s. 36.
24. *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger* 12.3.1859.
25. *Horsens Avis* 20.2.1860. Opfindelsen annonceres 9.2.1860 i *Fædrelandet* og den 10.2.1860 i *Flyveposten*.
26. Bjørn Ochsner: *Fotografer i og fra Danmark til og med år 1920*, I-II, Kbh. 1986.
27. *Socialisten* 13.4.1872.
28. E. Wiinblad og Alsing Andersen: *Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921*, Kbh. 1921, s. 33. I forhøret over August Toucher under retssagen mod Pio, Brix og Geleff, siger han, at han meldte sig ind i november 1871, Jens Engberg: *Den internationale Arbejderforening for Danmark. Aktstykker* [...], Kbh. 1992, s. 57.
29. Jens Engberg: *Den Internationale Arbejderforening for Danmark*, Kbh. 1985, s. 149f. og s. 274; i denne politirapport hedder August Toucher også "Thusche".
30. August Toucher og Louis Touscher støttede strejken med hver 2 mark/uge, *Socialisten* 17.4.1872.
31. *Socialisten* 2.5.1872.
32. Jens Engberg, a.a., s. 319.
33. Jens Engberg, a.a., s. 372.
34. Cit. Efter Jens Engberg: *Til arbejdet! Liv eller dø! Louis Pio og arbejderbevægelsens. En biografi*, Kbh. 1979 s. 200. Se teksten i Jens Engberg: *Den internationale arbejderforening*, a.a. s. 336.
35. Henning Grelle: Mysteriet om den røde fane, *Årsskrift for Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv*, 1986, s. 17-25.
36. Louis Touscher: Ved vor Fanes Indvielse, *Socialisten* 16.6.1872.

37. *Slagelse-Posten* 25.5.1872. Dgst.: *Dagstelegraf*; Jyllp.: *Jyllands-Posten*.
38. Jens Engberg: *Den Internationale Arbejderforening for Danmark. Akstykke* [...], Kbh. 1992, s. 71.
39. Til Medlemmerne af "Internationale", *Socialisten* 14.8.1873.
40. *Socialisten* 17.8.1873.
41. Til Meningsfæller og Venner af det social-demokratiske Arbejderparti! *Social-Demokraten* 14.4.1875.
42. Oluf Bertolt: *Pionerer. Mændene fra Halvfjerdsernes Arbejderbevægelse*, Kbh. 1938, s. 160.
43. *Socialisten* 25.2.1874.
44. Henry Bruun: *Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900*, Kbh. 1938, s. 202. Touscher støttede også dannelsen af Skomagernes fagforening, *Morgenbladet* 22.8.1874,
45. E. Wiinblad og Alsing Andersen: *Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921*, Kbh. 1921, s. 34.
46. Oluf Bertolt: *Pionerer. Mændene fra Halvfjerdsernes Arbejderbevægelse*, Kbh. 1938, s. 191-201.
47. Til mine Partifæller, *Social-Demokraten* 23.10.1875.
48. *Lolland-Falsters Folketidende*, 1.4.1877.
49. E. Wiinblad og Alsing Andersen: *Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921*, Kbh. 1921, s. 34.
50. Henry Bruun: *Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900*, Kbh. 1938, s. 234.
51. *Fyens Stiftstidende* 2.5.1877.
52. *Kjøge Avis* 28.8.1877.
53. Hilsen fra Louis Touscher, *Social-Demokraten* 13.6.1896.
54. Louis Toucher, *Social-Demokraten* 22.7.1896.
55. Louis Toucher død, *Social-Demokraten* 1.9.1896.
56. Louis Touchers Begravelse, *Socialdemokraten* 14.10.1896.

Morten Thing
fhv. forskningsbibliotekar, dr.phil.
Roskilde Universitet
mthing@ruc.dk